

İVAN İVANOVIÇ UMNYAKOV*

B.V. LUNİN

Şarkiyatçı İ.İ. Umnyakov 5 Ağustos 1890 tarihinde Petrozavodsk'te Rus ırkına mensup asker bir babanın ailesinde dünyaya geldi.

1909 yılında Peterburg 3. gimnaziyasını (lise) gümüş madalya ile, 1914 yılında da Peterburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesini bitirdi. Daha üniversitede öğrenci iken (1912) ilmî seyahatler yapmak üzere Orta Asya'ya gönderildi, 1913 yılında hazırladığı “*Sopostavit Izvestiya Narşahi i Arabskih Geografov o Topografii Buhari s Dannimi o Sovremennom Gorode* (Narşahi ve Arap Coğrafyacıların Çağdaş Şehir Bilgileri ile Buhara'nın Topoğrafisi Hakkındaki Bilgilerinin Karşılaştırılması) adlı makalesi ile altın madalyaya layık görüldü.

1914-1916 yılları arasında Yabancı İşleri Bakanlığı Tedrisat Bölümünde Doğu dilleri eğitimi aldı ve ardından Rus siyasî heyeti ile birlikte tercüman olarak Buhara'ya gönderildi.

Ekim İhtilâlinin ardından 1920 yılı sonuna kadar Buhara'da RSFSR diplomatik temsilcisi olarak çalıştı. Ekim 1920'de Taşkent Devlet Üniversitesi Müslüman Doğu Tarihi Kürsüsüne ilmî görevli olarak tayin edildi ve Şubat 1921'den itibaren Türkistan Doğu Enstitüsü'nde (Taşkent) bu disiplin bölümünü yönetti.

1921-1923 yıllarında Petrograd Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesinde kendini geliştirdi ve yüksek lisans programı için gerekli sınavları verdikten sonra Taşkent'te bulunan Türkistan Şarkiyât Enstitüsü'ndeki öğretim görevliliği vazifesine devam etti (sonraları SAGU Şark Fakültesi).

1921-1928 yıllarında Orta Asya asar-ı atiklerini, sanat eserlerini muhafaza ve tetkik komisyonu ilmî sekreteri daha sonra da asar-ı atike muhafaza müfettişi olarak görev yaptı.

1929-1931'de Orta Asya Devlet Kütüphanesi merkezî arşivinde (Taşkent) Doğu el yazmaları ez cümle vakıf belgelerinin araştırılması ve incelenmesi üzerine çalıştı.

1932 yılından itibaren Orta Asya dışında bulundu, 1939 ile birlikte uzun yıllar sürecek olan Semerkand yüksek öğretim kurumlarında üniversite hocalığı faaliyetlerine başladı (Hayatının son yıllarında Alişir Nevai Semerkand Devlet Üniversitesi profesörü ve danışmanı oldu).

1942 yılında *Samaya Staraya Turkestanskaya Karta Mira (XI vek)* (Türklerin En Eski Dünya Haritası (XI. yy.)) adlı doktora tezini savundu. 1943 yılında doçentlik, 1956 yılında da profesörlük unvanını aldı.

Orta Asya kaynak tetkiki ve istoriografi dersleri o zamanda Orta Asya'da sadece İ. İ. Umnyakov tarafından veriliyordu. Verdiği diğer hususî derslerin içerisine “Müslüman Doğu Tarihi”, “Türkistan Tarihi”, “İslâmiyet Öncesi Orta Asya Tarihi” giriyordu.

İ.İ. Umnyakov (tarihî-etnoğrafik ve arkeolojik araştırmaları yakından takip ediyordu) esas olarak Orta Asya ve Doğu Avrupa ile ilgili Arapça yazılı kaynakların araştırmacısı olarak tanınıyordu (tenkit, tahlil, tarih izâhı). Onun için İ.Yu. Kraçkovskiy:

* Bu hâl tercümesi *Biobibliografiçeskiye Oçerki o Deyatelyah Obşçestvennih Nauk Uzbekistana, c. II, Taşkent, 1977, s. 201-203'ten* tercüme edilmiştir.

Kaşgarlı Mahmud'un çalışmasını bilen ilk insanlardan biri idi. diyor. XVI. yy. Orta Asya tarihini öğrenmek için en mühim kaynaklardan biri olan *Abdullahnâme*, Arap ilminin klâsik yazarlarının (Al-İdrisî vd.) dediğine göre yazarı bilinmeyen seçkin bir çalışma olan *Hududu'l-Âlem*, İ. İ. Umnyakov'un çalışmalarının ürünüdür.

Hafiz-i Tanış'ın *Abdullahnâme*'si ve diğer yazarların bilgilerine göre Abdullah Han'ın para reformu, Tohar problemi hakkındaki çalışmaları tarihçilerin ve arkeologların ilgisini çekmiştir. İ.İ. Umnyakov hayatının son yıllarında Orta Asya ve Batı Avrupa arasındaki uluslararası ilişkilerin tetkikine büyük ilgi gösterdi. İlmî faaliyetlerinin 30. yılı münasebetiyle Akademisyen V.V. Bartold'un hayatı hakkındaki ilk denemeyi o yazmıştır (1926).

İ.İ. Umnyakov Tacik kelimesinin oluşumu, Özbekistan'daki pamuk üretiminin tarihi, Buhara'daki toprak kullanımı ve başka konularda bir çok makale yazmıştır. Genel itibarı ile ona ait olan altmıştan fazla ilmî yayın bulunmaktadır.

Öğrencilerinin bir çoğu ilmî dereceler ve değişik unvanlar kazanmışlardır. Semerkant tarihinin ve anıtlarının tanıtıcısı olarak tanınıyordu.

Uzun yıllar Semerkant'ın şehir daha sonra da bölge emekçiler meclisinin vekili oldu.

Birçok ilmî kurultaya, konferanslara ve XXV. Uluslararası Şarkiyatçılar Kongresine katıldı (Moskova, 1960).

Lenin nişanı ve madalyası, Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Başkanlık Yüksek Şurası tarafından şeref belgesi ile ödüllendirildi. 1958 yılında Cumhuriyet üstün ilim hizmetçisi unvanı tevdi edildi.

Akademisyen Vasiliy Vladimiroviç Bartold'un yaşayan son öğrencisi olan İ.İ. Umnyakov uzun yıllar hocasının yayınlanmış eserlerinin izâhlı tam kitabiyâtını hazırlamaya çalıştı (1976), fakat bu büyük çalışma yayınlanmadan vefat etti. SSCB İlimler Akademisi'nin Şarkiyat Enstitüsünün yayınladığı V.V. Bartold'un 9 ciltlik çalışmalarının da yayın kurulu üyesi idi.

İ.İ. Umnyakov'un 60 yıllık faaliyetleri, Orta Asya'da şarkiyat çalışmalarının oluşma ve gelişme tarihinin gözle görülür sayfalarının canlı timsalini teşkil etmektedir.

21 Şubat 1976 yılında Moskova'da vefat etmiştir.

İ.İ. Umnyakov'un Yayınlanmış Çalışmalarının Kılavuzu:

1. *Ukazatel rabot İ.İ. Umnyakova s 1923 po 1960 g.* (Hazırlayan: B.V. Lunin), İMKU, vıp. 3, Taşkent, 1962, s. 165-168.

İkmâl:

2. *Maloizvestnyy Frantsuzkiy İstoçnik o Timure*, Trudı SamGU im. A. Navoi, Novaya seriya, vıp. 101, Samarkand, 1960, s. 173-199

3. *Samarkand*, izd. 4, düzeltilmiş ve ikmâl edilmiş, Taşkent, İz-vo Uzbekistan, 1967, 169 s. (Yu.N. Aleskerov ile birlikte).

4. *Bibliografiya Rabot o V.V. Bartolde*, Narodı Azii i Afriki, M., 1970, Nu.:1, s. 211-215 (1898-1969 yıllarında yayınlanmış yüzlerce eserin kronolojik listesi).

5. *Samarkand*, M., Progress, 1972, 185 r. (Moskova, 1973 Fransızca, Yu.N. Aleskerov ile birlikte).

6. İ.İ. Umnyakov'un Tacik terimi ile ilgili çalışmalarının el yazmaları arasında olduğu kesin olarak tespit edilememiştir. (Bkz.: İ.İ. Umnyakov, *Annatirovannaya*

Bibliografiya Trudov V.V. Bartolda, M., 1976, s. 8.) O Termine "Tadjik" bkz.: İ.İ. Umnyakov, O Termine "Tadjik", Gipotezi i Vıvodi, Trudi SamGU im. A. Navoi, Novaya seriya, vip. 140, Materialı po İstorii Uzbekistana, Samarkand, 1964, s. 5-7.

İ.İ. Umnyakov İle İlgili Çalışmalar:

1. *Slavnyy Yubiley*, Uzbeksiy Universitet, Samarkand, 9 sentyabrya 1960, Özbekçe.
2. M. Aminov ve diğlerleri., *Produktivnaya jizn. Yubiley Prof. İ.İ. Umnyakova, Lenin Yuli*, Samarkand, 10 Sentyabrya 1960.
3. M. Sabirov ve diğlerleri, *Vidnyy Uçenyı Sovetskogo Uzbekistana*, a. g. e.
4. İstörük, Arheolog, Obşçestvennik, *Pravda Vostoka*, Taşkent, 22 Sentyabrya 1960.
5. B.V. Lunin, "İvan İvanoviç Umnyakov Kak Uçenyı-Vostokoved i Obşçestvennyy Deyatel", *UMKU*, vip. 3, Taşkent, 1962, s. 158-164.
6. S.D. Miliband, *İvan İvanoviç Umnyakov, Biobibliografiçeskiy Slovar...*, M., 1975, s. 566-567.
7. B.V. Lunin, İvan İvanoviç Umnyakov (1890-1976), *Narodı Azii i Afriki*, M., 1976, Nu.: 4, s. 239-240.

Çeviren: Cengiz BUYAR